

KATEKIZAM JERONIMA BONAČIĆA

Josip Franulić

Crkva od svog početka izvršava zapovijed o evangelizaciji (usp. Mt 28, 19; Mk 16, 15), a svako naviještanje evanđelja uključuje u sebi katehezu, barem onu u širem smislu. Premda je katehizacija bila vrlo razvijena već u doba sv. otaca, ipak je godina 1566. važan datum za početak njezine obvezatne primjene u današnjem obliku. Tada je, naime, kao jedan od brojnih plodova tridentske obnove, tiskan *Rimski katekizam za župnike*, što ga je po naredbi Pija V. sastavio, uz pomoć stručnjaka, kard. Karlo Boromejski.

Stvar je bila idealno zamišljena i obećavala je veću poučenost u pitanjima vjere, ali se ta naredba teško provodila u djelo. Jedan pogled u prošlost pokazat će nam kako je to bilo bolno pitanje u našim stranama, konkretno u župi Nerežišća na Braču. I drugdje u hvarskoj biskupiji bilo je više-manje slično stanje.

Kad je 1579. godine apostolski vizitator Augustin Valier vizitirao južnohrvatske biskupije, našao je da u hvarskoj katedrali nitko ne predaje djeci vjeronauk,¹ premda je od završetka Tridentskog sabora prošlo punih petnaest godina. Katekizam je njegovom naredbom u Mlecima tiskan hrvatskim jezikom, a na biskupijskoj sinodi u Hvaru prikazan svim župnicima koji ga odmah moraju nabaviti i nastojati oko katehiziranja.²

Činjenica je da župnici nisu bili ozbiljno shvatili tu svoju dužnost, a krivnju im svakako umanjuje njihova slaba teološka izobrazbenost, što je onda bila gotovo opća pojava. U Nerežišćima su ispočetka bili uveli vjeronauk, ali su ga poslije napustili te su 1589. godine zadovoljavali toj obavezi tako da su preko mise recitirali određene obrasce.³ Najčešće su se opravdavali da je djecu teško skupiti;⁴ ne dolaze jer su raspuštena.⁵ Župnik Ivan Teveljić ispričao je 1611. godine svoj propust glede neodržavanja vjeronauka čak ova-ko: »Pa i nema baš djece koja bi bila za to prikladna,«⁶ a drugom zgodom veli da nema katekizma.⁷

Međutim su župnici i dalje, uza sve nastojanje biskupa, nastavili preko mise izlagati »in summario«⁸ kršćanski nauk. Zanimljiv je podatak iz 1604. godine kad su vizitatoru izjavili kako doista ne katehiziraju prema biskupijskim odredbama, ali kapelan drži školu u kojoj se, između ostalog, poučava i vjeronauk.⁸ Očito je da biskup nije bio zadovoljan takvim odgovorom jer je tada propisao stroge sankcije, ako se ta obaveza ne bi izvršavala.⁹ Dapače je naredio klericima i đakonima u župi da u katehizaciji pomažu župniku te će se tako, poučavajući druge, sami naučiti. Moraju barem dvije godine to marljivo činiti — o čemu će posvjedočiti župnik — inače neće biti pušteni na redenje.¹⁰ Ta naredba nije koristila jer se nakon pet godina kle-

¹ *Vallerova vizitacija 1579*, str. 58. (Sve vizitacije, odnosno zapisnici učinjeni prigodom biskupskih vizitacija, o kojima je u ovom čina-ku riječ, nalaze se u Biskupskom arhivu u Hvaru.)

² Ondje, str. 34.

³ *Cedulinijeva vizitacija 1589*, str. 10. i 15.

⁴ *Cedulinijeva viz. 1605*, str. 118; *Cedulinijeva viz. 1609*, str. 135.

⁵ *Cedulinijeva viz. 1592*, str. 48.

⁶ *Cedulinijeva viz. 1611*, str. 143.

⁷ *Cedulinijeva viz. 1604*, str. 103; *Cedulinijeva viz. 1614*, str. 156. Kao primjer navodim opravdanje župnika Jurja Martinčića u jednoj kasnijoj vizitaciji: »Io havevo dato principio ad insegnare la Dottrina, ne per mè mai ho mancato, anzi più volte ho essortati il Padri à mandare li figli à questo buon essercitio, ma però non ho fatto frutto, perchè al presente, altutto s'è ommesso et trascurato. Ho dato più volte segni con le campane per questo effetto, et son stato tante e tante volte à aspetare in Chiesa, ho fatto più volte le mie debite essortationi, ma non si è potuto far altro frutto.« (*Ivanševićeva viz. 1633*, str. 97.)

⁸ *Cedulinijeva viz. 1604*, str. 105.

⁹ Ondje, str. 107. »Doctrinam christianam singulis diebus Dominicis et festivis in ecclesia à prandio pueros doceat sub poena librarum decem pro prima vice, qua defecerit viginti pro secunda, triginta et suspensionis è Divinis pro tertia.«

¹⁰ Na istom mjestu.

rici uopće ne brinu oko katehiziranja premda ih je župnik poučavao, a djeca isto tako nisu dolazila.¹¹

Polovicom 17. st. još se uvijek inercijom zadržava katehetska propovijed,¹² a redovita nedjeljna katehizacija uvedena je čitavo stoljeće nakon Tri-dentskog sabora, za župnikovanja Šimuna Cerinea. Kako djeca nisu dolazila redovito, nije se mogao držati vjeronauk po knjizi, a i oni što su dolazili bili su nepismeni, stoga ih je uglavnom učio obrasce.¹³ Poslije se ipak poučava kršćanski nauk pa je 1705. godine rečeno da se tumači po Bellarminu i da preko mise također bude katehetska propovijed.¹⁴

Posebno svijetli lik, koji se istakao na polju katehizacije u našim krajevima, svakako je Jeronim Blaž Bonačić. Rodio se 3. veljače 1709. u Milni na Braču. Srednje i visoke škole završio je u Rimu te je bio zaređen za svećenika 29. ožujka 1732. Doktorat iz teologije postigao je na rimskom kolegiju Družbe Isusove 13. ožujka 1733, a doktorirao je i iz filozofije. Iste je godine, 8. studenog, izabran za župnika u Nerežišćima. Tim je ujedno postao brački arhiepzbiter i vikar hvarske biskupa za Brač. Obavljao je također službu misionara i vizitatora hvarske biskupije. Zaslužan je za izgradnju župske crkve u današnjem obliku, a zbog savjesnog župnikovanja njegov ga je školski drug Klement XIII. imenovao 13. srpnja 1750. šibenskim biskupom. Poslije dvanaest dana primio je u Rimu biskupsko ređenje te je ušao u posjed biskupije 28. listopada. Pun apostolskog žara htio je podignuti moralno stanje svećenstva i provesti mnoge reforme, ali je naišao na oštru oporbu kanonika koji su ga tužakali u Mletke i u Rim. To je djelovalo na njegovo zdravlje pa je, poslije tri godine biskupovanja, umro 20. rujna 1762. u dobi od 53 godine. Pokopan je u šibenskoj katedrali. Spomenimo da ga se prigodom njegove smrti sjeća Klement XIII. te, pun poštovanja i sućuti prema svom školskom drugu, piše bratu mu Frani, doktoru teologije i obaju prava, koji je Jeronima naslijedio kao župnik u Nerežišćima.¹⁵

Za župnikovanja Jeronima Bonačića vjeronauk se održavao ne samo nedjeljom i zapovjednim blagdanima — kojih je onda bilo znatno više — nego mnogo puta i radnim danom.¹⁶ U tu je svrhu sastavio hrvatski katekizam za koji veli (str. 4.) da mu je koristio u njegovoj crkvi. Bio je utješen videći da su ga mnogi ne samo naučili nego po njemu i uskladili svoj život. U nadi da bi i drugima moglo koristiti njegovo djelo, a na poticaje prijatelja i molbe pobožnih ljudi, tiskao ga je 1743. godine u Mlecima za opću korist. Drugo izdanje priredio je kao šibenski biskup 1761. godine pa ga je kao obvezatnog naredio u svim župama svoje biskupije.¹⁷ Puni je naslov djela: *NAUK KARSTJANSKI s novim načinom u kratko istomačen za lasno uvistiti neumitne, a navlastito dicitu u stvarih potribnih za spasiti se* (format 14x3, 148 staranica).

Nauk je podijeljen u tri dijela. Prvi dio, koji se sastoji od dvaju poglavlja, sadrži obrasce što su ih djeca izgovarala napamet. Drugi dio u svom prvom poglavlju govori i o vjerskim istinama, u drugom o ufanju i o molitvi, u trećem o ljubavi te o Božjim i crkvenim zapovijedima. Treći dio također ima tri poglavlja. U prvom se poglavlju radi o grijehu i o krštenju, u drugom o ispovijedi, u trećem pak o pričesti i ostalim sakramentima. Na kraju svakog poglavlja u kratkom se sažetku ponavlja ono što se u dotičnom izlaganju na dugo obrađivalo. Osim kršćanskog nauka tiskane su još i neke molitve onako kako su se obavljale u nerežiškoj crkvi.

¹¹ *Cedulinijeva viz.* 1609, str. 135.

¹² *Milanijeva viz.* 1645, str. 187.

¹³ *Andreisova viz.* 1668, str. 60.

¹⁴ *Aspertijeve viz.* 1705, str. 254.

¹⁵ R. RITZLER — P. SEFRIN, *Hierarchia catholica mediæ et recentioris ævi*, vol. VI, Partavil 1958, str. 379; D. VRŠALOVIĆ, *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968, str. 262; K. STOŠIĆ, *Galerija uglednih šibenčana*, Šibenik 1936, str. 11; I. BONACCI, *Na obranu biskupa Jeronima Bonačića, Hrvatska straža*, br. 259. od 10 XI. 1936. (Zahvaljujem prof. dru Antunu Ivandiji što mi je ovaj članak poslao u prijepisu.)

¹⁶ *Bonačijijeva viz.* 1751, str. 582.

¹⁷ K. STOŠIĆ, *Katekizam šibenskog biskupa J. Bonačića iz g. 1743, Kršćanska škola*, br. 7-8, g. 1925, str. 77. (Zahvaljujem na uslužnosti don Franu Gulešiću SDB koji mi je poslao fotokopiju ovog članka.)

Valja istaknuti da je ovaj *Nauk* metodski i sadržajno bio na visini ondašnje katehetske znanosti. Autor kaže (str. 4.) da ga je izradio po Bellarminovu katekizmu.¹⁸ U *Nauku* ima, piše Stošić, »mnogo identičnih odgovora koji se odlikuju lakoćom stila. No Bonačić je nauk vjere još više samostalno razdrobio i dao često upravo kristalne odgovore. Kao što Bellarminov katekizam pokazuje autora koji je po selima i gradovima izvršno katehizirao neuke i znao najteže stvari predočiti najlakšim načinom, tako i *Nauk karstjanski* pokazuje da je Bonačić vrlo praktičan autor koji zna u kratkoći biti vrlo jasan. Doista, on je rigorist i danas mu moralist ne bi svaku potpisao, ali ipak njegovi su odgovori vrlo korektni te jasni djeci i običnom puku.«¹⁹

Knjižica sadrži pitanja i odgovore po ondašnjem običaju. Pisana je hrvatskim jezikom, »harvaski«, kaže Bonačić (str. 20.), govorom nerezliške župe. »Budući ovi *Nauk* odlučeni navlastito za moju crkvu«, piše autor, »biše potrebitno da govorim s onim načinom, s kim se u mojoj župi govori« (str. 7).

O načinu izlaganja, kojim se u knjizi služio, autor originalno govori u predgovoru (str. 6). Neke su stvari istumačene »s načinom bogoslovskim«, ali će čitatelj naći i druge koje nisu iznesene strogo teološki. Naime, kad se djeci daje kruh valja ga mrviti i zato se nekad moraju napustiti »tančine bogoslovske« da bi se neuki bolje poučili. Tko sastavlja katekizam »za neumitne svake varsti« — nastavlja Bonačić — mora postupiti poput majke koja, hraneći djecu različitog uzrasta, daje svakome različitu hranu ili, prema potrebi, istu hranu ali s razlikom na način spremanja i količinu. Ono što je u kraće istumačeno služiti će za manje sposobne, a ono naduže za darovitije, ali »neka svatko ima kako je njemu podobno i nikomure ne pomanjka ča je potrebitno« (str. 122).

Od cijelog sadržaja izdvajam samo neke zanimljivosti koje govore o prilikama tadašnjeg vjerskog života. Na dan svetačini trebalo bi »hodati na jutarnje, kad se govore, na mise velike, na pripovijdanja, na nauk karstjanski, na večernje, na ruzarije, na prikazanja svetoga sakramenta, na ostala sveta dila, koja se čine u crkvi« (str. 49). Pošto je do u tančine opisano kako se pričesnik ima vladati kod samog primanja pričesti, nadodaje da bi u zahvaljivanju bilo »dobro stati najmanje po ure« (str. 112). Međutim, treba napomenuti da su se onda rijetko pričesćivali, naime »kadgodir, a navlastito o velikih blagdanih, ispoviditi se i pričestiti« (str. 66). Taj bi dan trebalo provesti u pohadanju crkava — u Nerezišćima ih osim župske ima još deset — obavljajući razne pobožne vježbe.

U dodatku je iznesen način katehiziranja djece i odraslih. Za djecu se vjerska pouka održavala nedjeljom i blagdanom u rano popodne. Okupljali su se uključivanjem u procesiju pjevajući Gospine litanije i tako ulazili u crkvu. Župniku su pomagali klerici, a radilo se zajednički i po grupama. Naglašuje kako ne valja mijenjati odgovore, već treba nastojati da djeca odgovaraju onim riječima kako piše u knjizi. Ako koji ne zna, klerik ga mora ljubezno poučiti. Odrasli su se katehizirali poslije nedjeljne večernje. Njima se samo tumačilo, a nisu ih ispitivali. Stide se kad ne znaju odgovoriti pa, da to izbjegnju, ne bi dolazili. Poželjno je često iznositi primjere jer se oni lako pamte. Nekad će djeca, koja znaju čitati te nauče napamet cijeli *Nauk*, izreći ga pred pukom, a zato će biti pohvaljena i nagrađena. Tako će se potaknuti roditelji da nastoje oko djece neka uče vjeronauk. Djeca bi pred ukućanima čitala na glas iz *Nauka* »i tako bi se učili mnogi, i sijala bi se Božja riječ s velikom korišću dušah karstjanskih« (str. 123).

Ova je knjižica trajni svjedok Bonačićeve ljubavi prema dušama i potvrda da ga je u radu vodila ona: *Salus animarum suprema lex*. Samo pak održavanje vjeronauka najbolji je dokaz njegove revnosti.²⁰

¹⁸ ROBERT BELLARMINO, *Dotrina cristiana breve*, Roma 1597; isti, *Dichiarazione più copiosa della dotrina cristiana*, Roma 1598. Njegovi su katekizmi više puta objavljeni u hrvatskom prijevodu. Usp. V. Stefančić, *Bellarmino-Komulovićev kršćanski nauk, Vreća i prinosti*, br. 8, str. 1—50.

¹⁹ K. STOŠIĆ, nav. dj., str. 80.

²⁰ Kad se sve ovo zna, onda je očito da Farlati nije pretjerao pišući o Bonačiću kao šibenskom biskupu: »Ut gregis sibi concediti utilitati salutique consuleret, nihil operae ac laboris praetermisit.« (D. FARLATI, *Illyrici sacri*, tom. IV, Venetiis 1769, str. 500).